

Рухаленко С.І.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, e-mail: Stanislav.Ruhalenko@sgt.khpi.edu.ua

ПЕРША ЛІТНЯ МАТЕМАТИЧНА ШКОЛА В УКРАЇНІ 1963 РОКУ

Анотація. У статті розглянуто історію проведення першої в Україні літньої математичної школи, що відбулася у 1963 році та стала важливою подією в розвитку математичної освіти і науки. На основі вивчення архівних документів відтворено склад учасників і наведено прізвища провідних учених-математиків, які читали спеціальні курси. Доведено, що перший досвід проведення літньої математичної школи був успішним.

Abstract. *Abstract. The article explores the history of the first summer mathematics school held in Ukraine in 1963, which became a significant event in mathematical education and science development. Based on the study of archival documents, the composition of participants is reconstructed, and the names of leading mathematicians who delivered special lectures are presented. It is demonstrated that the first experience of organizing a summer mathematics school was entirely successful.*

Ключові слова: математика, інформаційні технології, кібернетика, програмне забезпечення, Інститут математик, Інститут кібернетики, Академія наук УРСР

Keywords: *mathematics, information technologies, cybernetics, software, Institute of Mathematics, Institute of Cybernetics, Academy of Sciences of the Ukrainian SSR.*

Визначні досягнення науково-технічного прогресу після Другої світової війни в Україні відбувалися у галузі кібернетики, осередком якої став Київ. Успіхи в комп'ютеризації та розвитку інформаційних технологій були безпосередньо пов'язані з діяльністю українських учених-математиків. Саме в Києві було створено першу в континентальній Європі електронну обчислювальну машину МЕСМ (1952), засновано Обчислювальний центр АН УРСР (1957) та Інститут кібернетики АН УРСР (1962).

У зв'язку з розробкою нових ЕОМ різко зросла потреба в спеціалістах з розроблення програмного забезпечення, а також у методах оптимального керування в умовах невизначеності із застосуванням теорії ймовірностей для вирішення задач прийняття оптимальних рішень. На той час наукових

монографій, присвячених математичним аспектам експлуатації ЕОМ, майже не існувало. Корисну інформацію доводилося шукати у поодиноких публікаціях на сторінках наукових видань. Важливу роль відігравав безпосередній контакт із колегами з інших наукових установ, тому організація літніх математичних шкіл стала знаковою подією в історії розвитку математичної освіти та науки.

З метою поглиблення знань та об'єднання молодих математиків і студентів, які працюють у різних галузях математики, за ініціативою директора Інституту математики АН УРСР (1958–1988 рр.), академіка Ю. О. Митропольського, в Україні розпочали роботу літні математичні школи. До участі в них запрошували найбільш обдаровану молодь з різних куточків країни.

Літні школи як форма наукової комунікації між ученими вже мали традицію в Європі. Зокрема, у Франції з 1951 року щорічно проводилися літні школи з теоретичної фізики, а трохи згодом літні математичні школи почали діяти в Італії. Подібні літні фізичні школи, присвячені теорії елементарних частинок, були також започатковані в Академії наук Вірменської РСР [1].

Перша літня математична школа в Україні відбулася поблизу Києва, у стародавньому місті Каневі Черкаської області, у готелі «Тарасова Гора» на схилах Дніпра в межах Шевченківського національного заповідника. Вона проходила з 15 червня по 15 липня 1963 року. Школа була організована Президією АН УРСР спільно з Інститутом математики АН УРСР. Місячна тривалість школи дозволила читати спеціальні курси та проводити семінарські заняття, охоплюючи широкий спектр тем, зокрема актуальні питання функціонального аналізу, диференціальних рівнянь, прикладної математики та теоретичної фізики.

Для читання спецкурсів та проведення семінарських занять у літній математичній школі були залучені вчені з України та інших республік, які працювали на той час у галузі актуальних питань функціонального аналізу та диференціальних рівнянь. Ці семінари були призначені не лише надати учасникам можливість поглибити свої знання, але й сприяти обміну ідеями та досвідом між молодими математиками і досвідченими науковцями. Усього впродовж місяця було прочитано дев'ять спецкурсів академіком М.М. Боголюбовим, член-кореспондентами АН УРСР М.Г. Крейном та В.А. Марченком, докторами фізико-математичних наук, професорами О.А. Олійником, М.І. Вишиком та І.Т. Тодоровим. Крім читання спецкурсів проводилися семінарські заняття М.М. Боголюбовим, О.А. Ладиженською, М.Г. Крейном, І.Т. Тодоровим та Б.Б. Венковим. Завдяки умовам, створеним

співробітниками Каневського державного музею-заповідника «Могила Т.Г. Шевченка» та персоналом готелю, у вечірній час усіма лекторами надавалися консультації з обробки конспектів лекцій та проводилися бесіди на математичні теми у неформальній обстановці. До кожного лектора було прикріплено групу з 2–3 осіб слухачів, які конспектували лекції і потім спільно з лектором обробляли їх так, щоб підготувати до друкування на ротапринті. Загалом було підготовлено до друку лекції з дев'яти спецкурсів загальним обсягом 600 сторінок машинопису.

Слухачами літньої математичної школи були запрошені молоді вчені та кандидати наук, наукова спеціалізація яких відповідала тематиці запланованих спеціальних курсів. Загалом участь у школі взяли 48 осіб із різних наукових центрів та міст. З них 17 осіб представляли Інститут математики АН УРСР, 1 особа – Інститут фізики АН УРСР, 5 осіб – Харківський фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР.

Харківський, Львівський та Бакинський державні університети були представлені 6 учасниками. По 2 особи прибули з Одеського інженерно-будівельного інституту, Інституту математики та Обчислювального центру АН БРСР, Ташкентського інституту математики, Єреванського інституту фізики, Московського державного університету (МДУ) та Ленінградського відділення математичного інституту імені В. А. Стеклова АН СРСР (ЛОМІ) [2].

Перший досвід проведення літньої математичної школи в Україні був повністю успішним і викликав значний інтерес серед фахівців. Надруковані конспекти лекцій сприяли суттєвому розширенню аудиторії школи. Досвід її проведення засвідчив, що за місяць інтенсивних занять молоді науковці швидко долучилися до кола найактуальніших проблем сучасної науки та змогли обґрунтовано обрати напрями власної наукової діяльності. Показовим є те, що майже всі слухачі школи згодом захистили докторські дисертації. Це стало можливим завдяки створеним умовам для тривалого і невимушеного спілкування з провідними вченими – на відміну від короткотривалого формального обміну під час наукових конференцій.

Успіх першої математичної школи визначив необхідність та доцільність проводити їх кожного року. Але, у зв'язку із святкуванням у 1964 р. в м. Каневі 150-річного ювілею Т.Г. Шевченка, наступна літня математична школа відбулась на базі Інституту фізики моря АН УРСР у селищі Кацівелі на березі моря у Криму, що забезпечило учасникам комфортні умови для навчання та відпочинку.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Смирнов, В. (2011, лютий). Корифей сучасної математики. Академік трьох академій полтавець Юрій Олексійович Митропольський (1917–2008). *Полтава історична*. http://poltavahistory.inf.ua/mans2_11u.html
- [2] Архів Інституту архівознавства НБУВ. Ф. 125. Оп. 2. Спр. 74. Арк. 9–12.